

KRIGSFÅNGAR OCH EVOLUTIONSPSYKOLOGI

Kan vi förklara dehumaniserande handlingar och självbedrägeri med hjälp av evolutionspsykologi? **Lars Hertzberg**s tankar väcks av en ny doktorsavhandling.

Text: Lars Hertzberg

”Människans förmåga att bedra sig själv och avhumanisera andra förklarar varför massvis av ryska krigsfångar tilläts svälta ihjäl under fortsättningskriget.” (*Hufvudstadsbladet* 17 december 2013)

67 000 sovjetsoldater hölls fångna under fortsättningskriget 1941-44, av dem dog nästan en tredjedel, särskilt under den svåra vintern 1941-42. Detta framgår av **Mirkka Danielsbackas** doktorsavhandling i historia, *Vankien vartijat – Ihmislajin psykologia, neuvostosotavangit ja*

geri, ansvarsupplösning osv är evolutionspsykologiska fenomen. Mig förefaller hänvisningen till evolutionspsykologi som ett främmande element, en ideologisk markering som på inget sätt bidrar till en förståelse av de förklarade fenomenen. Det råder nära nog universell konsensus bland forskare inom människovetenskaperna att människan är en produkt av den biologiska evolutionen. Alla olika sidor av människans liv går tillbaka på evolutiva anpassningar, även om uttrycken för dem varierar beroende på kultur och specifika omständigheter. Detta medges av Danielsbacka – hon påpekar också att evolutionen kan ha biverkningar som inte i sig är adaptiva.

Det här gör det svårt att förstå vad en specifikt evolutionspsykologisk förklaring avses visa. Kan man göra en åtskillnad mellan mänskliga företeelser som är förankrade i evolutionen och sådana som inte är det? Och hur kan en evolutionspsykologisk hypotes prövas? Har den över huvud taget ett bestämt empiriskt innehåll?

I mina ögon ter det sig som om det enda en evolutionspsykologisk förklaring uppnår är att få det att framstå som om aktörerna inte är ansvariga för sina handlingar – de uppfyller ju bara

beteendets naturlagar. Här tycker jag mig se en inre motsägelser i avhandlingens budskap.

Hur kan en evolutionspsykologisk hypotes prövas? Har den över huvud taget ett bestämt empiriskt innehåll?

Suomi 1941–1944 [Fångarnas vakter – Människoartens psykologi, de sovjetiska krigsfångarna och Finland 1941-44].

Jag har inte läst hela avhandlingen, men fäste mig vid upplägget. Frågeställningen är angelägen och relevant. De flesta fångarna dog av näringsbrist kombinerat med krävande arbete. Danielsbacka ställer frågan varför fångarna behandlades sämre hos oss än i de västliga demokratiernas fångläger. Förhållandena förbättrades först efter att de allierade började uppmärksamma de finländska fånglägren, och efter att vår krigspartner Tysklands krigslycka började vända efter slaget om Stalingrad 1943.

Den inhumana behandlingen baserade sig tydligen inte på politiska eller andra avsiktliga överväganden. Det var snarast något som bara skedde. Danielsbacka hänvisar till psykologiska mekanismer som självbedrägeri, främlingsfientlighet, ansvarsupplösning osv. Avhandlingen kännetecknas av moralpsykologisk realism, den varken demoniserar de ansvariga eller försöker rentvå dem. Detta är psykohistoria av det slag varje land behöver.

Det jag finner förbryllande är att författaren framställer sin metod som delvis grundad på evolutionspsykologi. Hon menar uppenbarligen att företeelser som självbedrä-

REFERENSER

Danielsbackas, Mirkka (2013) *Vankien vartijat – Ihmislajin psykologia, neuvostosotavangit ja Suomi 1941–1944* [Fångarnas vakter – Människoartens psykologi, de sovjetiska krigsfångarna och Finland 1941-44].

Avhandlingen kan läsas på nätet: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41627/Danielsbacka_vaitoskirja.pdf?sequence=1.

Lars Hertzberg är professor emeritus i filosofi vid Åbo Akademi.